

OSMANLI-VENEDİK MÜCADELESİ BAĞLAMINDA 1570-1573 MORA İSYANI VE AKDENİZ'DE GÜÇ DENGESİ

Ömer Faruk Mete*

Öz

Mora Yarımadası, 1460 yılında Osmanlı topraklarına katılmasından itibaren Osmanlı Devleti açısından stratejik bir öneme sahip olmuştur. Özellikle Moton, Koron ve Navarin gibi kilit liman şehirleri sayesinde bölge, Akdeniz'in deniz ticaret yolları üzerinde kritik bir kavşak noktası konumundadır. 1570-1573 yılları arasında Osmanlı Devleti ile Venedik Cumhuriyeti arasında yaşanan savaş sürecinde, Mora Yarımadası'nın Manya bölgesinde ciddi bir isyan hareketi ortaya çıkmıştır. Bu isyan, yalnızca bölgesel bir mesele değil, aynı zamanda uluslararası güç dengelerinin doğrudan bir yansımasıdır. Çalışmada, savaş sürecinde ortaya çıkan Manya merkezli isyanın dinamikleri ve bu isyanın bastırılması için Osmanlı yönetiminin aldığı askerî ve idari tedbirler arşiv belgelerine dayanarak incelenmiştir. Araştırmanın temel bulgularından biri, Venedik Cumhuriyeti'nin isyana verdiği desteğin kapsamının ve etkisinin açık şekilde ortaya konulmasıdır. Çalışmanın temel amacı, Osmanlı Devleti'nde meydana gelen yerel ayaklanmaların çoğunlukla bölgesel değil, büyük güçler arasındaki rekabetin sonucu olduğunu göstermek ve Mora İsyanı özelinde bu tespiti belge ve veriler ışığında analiz etmektir. Çalışma, Osmanlı Arşiv

* Arş. Gör., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Tekirdağ/Türkiye, omerfarukmete@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6568-2984.

Katalogu'ndaki Mühimme defterlerinden elde edilen birincil kaynaklara dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Venedik, Mora, Manya, İsyan, İnebahtı Deniz Savaşı.

The Peloponnese Rebellion (1570-1573) in the Context of Ottoman-Venetian Rivalry and the Balance of Power in the Mediterranean

Abstract

The Peloponnese Peninsula has been of strategic significance to the Ottoman Empire since its incorporation into Ottoman territory in 1460. Previously under Venetian control, the region hosts vital port cities such as Moton, Koron, and Navarino, positioning it as a crucial junction along Mediterranean maritime trade routes. During the 1570-1573 Ottoman-Venetian War, a large-scale rebellion erupted in the Mani region of the Peloponnese, posing significant challenges for Ottoman authority. This study examines the origins and development of the Mani-centered uprising during the war, as well as the administrative and military measures implemented by the Ottoman Empire to suppress the rebellion. Based on primary sources from the Mühimme Defterleri of the Ottoman Archives, the research reveals the extent and impact of the Republic of Venice's support for the rebels, demonstrating that the uprising was not merely a local disturbance but a reflection of broader geopolitical rivalries. The main objective of this study is to analyze how local rebellions within the Ottoman Empire, such as the Peloponnese Rebellion, were intrinsically linked to the power struggles between major Mediterranean states. Through the case of the Mani uprising, the research illustrates the intersection of local unrest and international conflict during a critical period in Ottoman-Venetian relations.

Keywords: Ottoman, Venice, Morea, Peloponneses, Mani, Rebellion, The Battle of Lepanto.

Giriş

1570 yılında başlayıp yaklaşık üç yıl süren Mora Yarımadası'ndaki isyan hareketleri, Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs Seferi ve ardından yaşanan İnebahtı Savaşı sürecinde ortaya çıkmıştır. Her ne kadar Venedik donanması 1570 yılına kadar kendi hâkimiyetinde bulunan Kıbrıs'a yardım etmekte yetersiz kalsa da Venedik'in

Mora’daki isyanı gizli şekilde desteklediğine dair güçlü bulgular mevcuttur¹. Bizans döneminde Mora’ya iskân edilen Arnavut nüfusun² Venedik’in desteğiyle Osmanlı yönetimine karşı isyan ettiği anlaşılmaktadır. Böylesine güçlü bir dış desteği arkasına alan isyancı grubun, savaş ortamının yarattığı güvenlik zafiyetinden faydalandığı söylenebilir.

Mora’da yaşanan bu isyanla ilgili olarak mevcut literatürde kapsamlı bir araştırmanın bulunmaması, bu çalışmanın hazırlanmasını gerekli kılmıştır. Döneme ilişkin mevcut çalışmalar ise büyük ölçüde Kıbrıs’ın fethi ve İnebahtı Deniz Savaşı çerçevesinde ele alınmıştır. Nitekim TDV İslam Ansiklopedisi’nde Machiel Kiel tarafından kaleme alınan “Mora” maddesinde de yarımada’nın siyasi tarihi özetlenirken İnebahtı Savaşı sürecine yer verilmiş, ancak aynı dönemde bölgede yaşanan isyan hakkında herhangi bir bilgi aktarılmamıştır. Öte yandan, 1770 yılında gerçekleşen Rusya destekli Mora isyanı literatürde yer bulmuşken 1570’teki isyanın tamamen gözden kaçmış olması, bu hareketin dönemin İnebahtı Savaşı başta olmak üzere daha büyük gelişmelerin gölgesinde kalmış olabileceğini düşündürmektedir.³ Daha önce bu makalenin yazarı tarafından hazırlanan tez çalışması ise Osmanlı Devleti’nin Kıbrıs Seferi ile başlayan ve 1573 yılında Venedik Cumhuriyeti’ne verilen ahidname ile sona eren Osmanlı-Venedik Savaşı’nı konu edinmiştir. Tez kapsamında Mora Yarımadası’nın 1570-1573 yılları arasındaki durumu genel hatlarıyla değerlendirilmiş olsa da söz konusu dönemde Manya bölgesinde meydana gelen isyan, çalışmanın sınırları dışında bırakılmış ve yalnızca yüzeysel bilgilerle yetinilmiştir⁴. Çalışmanın temel kaynağını Osmanlı arşiv belgeleri oluşturduğundan değerlendirmelerin tek taraflı bir çerçevede kaldığı göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle Venedik Cumhuriyeti’ne ait arşivlerde konuya ilişkin elde edilebilecek belgelerin henüz incelenememiş olması, çalışmanın mevcut sınırlarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla, ilerleyen süreçte Venedik arşivlerinde

¹ Venedikli yöneticilerin böyle bir isyanı doğrudan desteklediğine dair bir veri bulunmasa da bölge halkının isyana teşvik edildiğine dair güçlü emareler vardır. Bkz.: “... *In a few days such a force could have destroyed the Hexamillion in the Morea, and taken numerous places, for the only fortresses of importance in the entire area were Nauplia and Monemvasia. The Venetian commanders should have moved the Greeks and Albanians of the Morea to rebellion. They would have rebelled if they could have been sure of support, just as the Mainates responded when Marco Querini had seized and left in ruins the Turkish stronghold on the Brazzo di Maina. Three hundred thousand able-bodied men had been all ready to rise in revolt (according to the author of The Notable Errors), and join the Venetians in the war against the Turks, "and the pray that this year (in 1571) one can make up for the failure of the past year. ..."* Kenneth M. Setton, *The Papacy and The Levant (1204-1571)* (Philadelphia: The American Philosophical Society, 1984), IV/990.

² Levent Kayapınar, *Osmanlı Klasik Dönemi Mora Tarihi* (Ankara Üniversitesi, 1999), 82-84.

³ Machiel Kiel - John Alexander, “Mora”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2005).

⁴ Ömer Faruk Mete, *1570-1573 Osmanlı-Venedik Mücadelesi Sırasında Mora Yarımadası* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2022).

yapılacak detaylı araştırmalar hem mevcut boşlukların giderilmesine hem de konunun daha geniş ve karşılaştırmalı bir perspektifle ele alınmasına olanak sağlayacaktır.

Osmanlı hakimiyetinden önce, Mora Yarımadası uzun yıllar boyunca Venedik Cumhuriyeti'nin kontrolü altında kalmıştır. Yarımadanın Osmanlılar tarafından fethi, Venedik açısından Akdeniz havzasında stratejik öneme sahip bir bölgenin kaybedilmesi anlamına geliyordu. Bu nedenle Venedik, uygun bulduğu her fırsatta bölgeyi yeniden ele geçirmek için girişimlerde bulunmuş ve tarihsel süreçte bir dönem için bu hedefinde kısmen başarılı olmuştur.⁵

Bu çalışmada, Osmanlı Arşiv Kataloğu'nda yer alan Mühimme Defterleri kayıtları esas alınarak Venedik destekli isyanın yaşandığı yıllarda Mora Yarımadası'nda meydana gelen gelişmeler ele alınacaktır. Söz konusu hükümlerde, özellikle savaş sürecinde Mora ve Mizistre sancaklarındaki askerî durum ile bölgedeki kalelerin güvenliğine ilişkin önemli bilgiler yer almaktadır. Çalışmada, Mizistre sancağı⁶ sınırları içinde meydana gelen Manya merkezli isyana karşı Osmanlı yöneticilerinin hangi tedbirleri aldığı, bu önlemlerin yeterliliği ve isyanın bastırılması amacıyla gerçekleştirilen askerî harekâtlar, arşiv kayıtları ışığında analiz edilmeye çalışılacaktır.

Bahsi geçen arşiv belgelerinden elde edilen veriler, isyanın dinamikleri hakkında kapsamlı bilgi sunmaktadır. Ayrıca söz konusu belgeler, isyanın savaş sürecinde Osmanlı yöneticilerini nasıl meşgul ettiğini ve bölgenin Venedik tehdidine karşı güvenliğinin sağlanabilmesi için Osmanlı Devleti tarafından alınan tedbirleri de ayrıntılı şekilde ortaya koymaktadır.

Çalışmada sürecin daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla öncelikle Mora Yarımadası'nın ilgili dönemdeki genel durumu ele alınmıştır. Devamında, arşiv kayıtlarına dayanılarak isyana zemin hazırlayan gelişmeler incelenmiştir. Ardından, isyan süreci, Mora'daki kalelerin durumu ve İnebahtı Deniz Savaşı'nın isyan üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Son bölümde ise isyanın bastırılması için Osmanlı yöneticilerinin aldığı tedbirler ve gerçekleştirilen askerî harekâtlar detaylı biçimde ortaya konulmuştur.

⁵ Nitekim 1685-1715 yılları arasında Mora yarımadası Venedik'in hakimiyetine girecektir. Abdullah Zararsız, *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Mora Yarımadası* (Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Doktora, 2022), 37.

⁶ Machiel Kiel'in yazmış olduğu "Mezistre" ansiklopedi maddesinde Mizistre'nin 1572 yılında sancak haline getirildiği bilgisi bulunmaktadır. Ancak elimizdeki Osmanlı arşivine dayalı verilerden anlaşıldığına göre Mizistre, en geç 1567 yılından itibaren sancak haline getirilmiştir. Ansiklopedide sancağın ismi "Mezistre" olarak kullanılmıştır ancak Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi kataloğunda sancak ismi ekseriyetle "Mizistre" olarak kayda geçtiğinden bu çalışmada "Mizistre" olarak kullanılması tercih edilmiştir. Bkz. Machiel Kiel, "Mezistre", *TDV İslam Ansiklopedisi* (TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2004); Mete, *1570-1573 Osmanlı-Venedik Mücadelesi Sırasında Mora Yarımadası*.

1. Venedik ve Osmanlı: Mora Yarımadası Üzerindeki Hâkimiyet Mücadelesi

Mora Yarımadası’na yönelik ilk Osmanlı seferleri, Fatih Sultan Mehmed döneminde gerçekleştirilmiştir. Daha önce Bizans, Franklar⁷ ve Venedik hâkimiyetinde bulunan bölgede, Rum nüfusun yanı sıra dikkate değer bir Arnavut nüfusun da bulunduğu anlaşılmaktadır. II. Mehmed’in 1458, 1460 ve 1462 yıllarında düzenlediği seferler sonucunda Mora Yarımadası büyük ölçüde Osmanlı hâkimiyetine girmiştir⁸. Ancak söz konusu dönemde Osmanlı donanmasının henüz yeni teşekkül etmiş olması ve yeterli deniz gücüne sahip bulunmaması nedeniyle, kıyı kesimindeki ve Venedik donanması tarafından desteklenen liman kentleri kontrol altına alınamamıştır. Mora Yarımadası, Adriyatik Denizi’nin çıkış noktasında yer alması dolayısıyla, Venedik’in “iç deniz” olarak nitelendirdiği bölgenin stratejik merkezlerinden biri konumundadır. Bu durum, yarımada ve çevresindeki adaları Venedik için vazgeçilmez birer askerî ve ticarî üs hâline getirmiştir. Bu bağlamda, Korfu, Zaklise, Kefalonya ve Çuka adaları, Venedik’in deniz yolları üzerindeki en önemli stratejik noktalar arasında yer almaktadır.⁹

Bizans hâkimiyeti döneminde bölgeye yerleştirilen Gayrimüslim Arnavut nüfusun, Osmanlı idaresi altında Venedik ile iş birliği içinde hareket etmesi, Mora Yarımadası’nda sürekli bir huzursuzluk ortamının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Venedik, daha önce kendi hâkimiyetinde bulunan Mora’daki Hristiyan nüfusu Osmanlı yönetimine karşı kışkırtarak özellikle yarımada’nın güneyinde yer alan Manya bölgesinde ortaya çıkan isyan hareketini desteklemiştir. Arşiv kayıtlarından ve dönemin kaynaklarından anlaşıldığı üzere, isyancıların büyük bölümünü bölgede Bizans döneminde iskân edilmiş olan Arnavut ve Rum nüfus oluşturmaktadır¹⁰.

Arşiv kayıtlarına göre 1567 yılından itibaren bölgede küçük çaplı isyan hareketleri başlamıştır. İsyancılar ilk aşamada vergi ödemeyi reddetmiş, ardından

⁷ Işın Demirkent, “Franklar”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1996); Frenk kelimesi Osmanlılar tarafından Hristiyan Avrupalılar için kullanılan bir tabirdir. Mahmut H. Şakiroğlu, “Frenk”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1996).

⁸ Levent Kayapınar, “Mora’da Tourkokratia’nın Kurulması (1387-1461)”, *XIV. Türk Tarih Kongresi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2005), II. Cilt I. Kısım/10-13.

⁹ Evangelia Balta’nın tahrir defterlerinden elde ettiği verilere dayanarak yaptığı çalışmada yarımada’nın güneyinde bulunan ve Parnon sıradağlarıyla çevrili olan Manya’yı da içine alan bölgenin ilk defa Kanuni Sultan Süleyman döneminde yapılan tahrirlerde kaydedildiği yazılıdır. Evangelia Balta, “Venetians and Ottomans in The Southeast Peloponnese (15th-18th Century)”, *Halil İnalcık Armağanı I* (Ankara: Doğu Batı, 2009), 174.

¹⁰ Bölgenin nüfus ve üretim yapısına dair yapılmış ayrıntılı bir çalışma için bkz. Evangelia Balta, *Population and Agricultural Production in Ottoman Morea* (İstanbul: The Isis Press, 2015).

silahlı gruplar hâlinde köylere baskınlar düzenleyerek yağma faaliyetlerine girişmişlerdir. Öyle ki bölgeden merkeze gönderilen resmî yazışmalarda, isyancıların sayısının zaman zaman binlerle ifade edildiği görülmektedir. Bölgenin dağlık ve ulaşılması güç coğrafi yapısı, Osmanlı yöneticilerinin isyana doğrudan müdahale etmesini güçleştirmiş ve bu durum üzerine yerel yöneticiler merkezi idareden destek kuvvet talebinde bulunmuşlardır. Kıbrıs'ın fethinin ardından Venedik donanmasının İspanya ve Papalık desteğini alarak müttefik bir donanma oluşturduğu ve bu donanmanın Mora açıklarına doğru hareket ettiği yönünde istihbarat elde edilmiştir. Bu gelişme üzerine Osmanlı donanması, müttefik donanmayı karşılamak üzere sefere çıkmıştır. İstanbul'dan Mora sancakbeyine ve kadısına gönderilen fermanlarda, Osmanlı donanmasının bölgeye ulaşacağı, donanma desteğiyle birlikte müşterek bir askerî harekât düzenlenerek isyancıların üzerine gidilmesinin emredildiği anlaşılmaktadır. Ancak hem Venedik'in hem de diğer Avrupa güçlerinin (Frenklerin) desteğini alan isyancı grupların faaliyetleri bu dönemde artarak devam etmiştir¹¹.

Yarımadanın coğrafi konumu nedeniyle bölgede yoğun şekilde kaçakçılık faaliyetlerine de rastlanmaktadır. Arşiv belgelerine göre, yabancı devletler tarafından desteklenen isyancı gruplar, deniz yoluyla bu devletlere zahire (buğday, arpa) temin etmekte ve böylece isyan hareketlerini ekonomik açıdan da sürdürmektedir. Kıbrıs'ın fethinin ardından Osmanlı donanması müttefik düşman donanmasını karşılamak üzere Mora Yarımadası'nın kuzeyindeki İnebahtı Limanı'na sevk edilmiştir. Ancak İnebahtı açıklarında meydana gelen deniz muharebesi, Osmanlı donanması için ağır bir hezimetle sonuçlanmış ve donanmanın büyük bir kısmı imha edilmiştir. Kısa bir zamanda yeni bir donanma oluşturulmuş olsa dahi bu gelişme, Mora'da ciddi bir güvenlik zafiyetine yol açmış, oluşan otorite boşluğundan faydalanan isyancı gruplar yarımadanın güneyinde faaliyetlerini artırmıştır. İnebahtı'da yaşanan bu yenilginin ardından Osmanlı merkez yönetimi, Mora kıyılarının düşman saldırılarına açık hâle gelmesinden büyük endişe duymuş

¹¹ “... Mizistre nahiyesinde kadimden isyan üzere olub Manya kalasın aldırın Manya keferesi hala darb u harbe kadir üç binden ziyade bayraklarıyla muttasıl cemiyet üzere olub Budun semtinde olan baydud gibi çete olub havass-ı hümayuna ve gayrı kuraya çıkup bazı evler ve çiftlikler ibrak edip ve reayanın davarların ve esababın garet edip reaya ziraatinden kalub nicesi perakende olmuşlardır küffar donanması Girit'te olub layüinkati (kesintisiz) kadırgaları geliüb gider Mani ve Tolos? Limanlarına büyük Frenk gemileri geliüb zahire tahmil idüüb küffara ziyade muavenet ve müzaheret iderler Mora beyi sipahiler gönderüüb muhafaza tarikinde ibtimamda kusur komamıştır...” Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Mühimme Defterleri (A.DVNSMHM.d), nr. 14, h. 965. (M. 1 Ocak 1571 - H. 4 Şaban 978); nr. 12, h. 1176. (M. 21 Nisan 1572 - H. 7 Zilhicce 979); nr. 10, h. 182 (M. 28 Aralık 1571 - H. 10 Şaban 979) ve nr. 10, h. 320 (M. 28 Aralık 1571 - H. 10 Şaban 979).

ve bölge yöneticilerine arka arkaya fermanlar göndererek olası saldırılara karşı hazırlıklı olunmasını emretmiştir¹².

2. Mora’da İsyanın Gelişimi

25 Haziran 1567 tarihinde Venedik Cumhuriyeti ile imzalanan ahidname sayesinde taraflar arasında barışın sürdürülmesi kararlaştırılmış olsa da aynı yılın sonlarına doğru Mora Yarımadası’nın güneyinde bulunan Mizistre bölgesinde, Gayrimüslim halkın bir kısmının asayiş bozucu faaliyetlerde bulunduğu dair haberler merkeze ulaşmaya başlamıştır. Mizistre Beyi tarafından İstanbul’a gönderilen mektupta, Megalimani bölgesinden bazı kişilerin cizye vergisini ödemeyi reddettileri, bunun yanı sıra Malta ve İspanya kadırgalarına zahire (tahıl) temin ettikleri ve bu gemilere Moton, Koron ve Kalamata iskelelerine kadar rehberlik ettikleri bildirilmiştir. Bölgede yaşanan bu faaliyetlerin bastırılması için alınacak önlemler kapsamında, sancakbeyi söz konusu kişilerin dağlık alanlarda ikamet etmeleri nedeniyle atlı birliklerle müdahalenin mümkün olmadığını, bu nedenle tüfekli piyade askerlerine ihtiyaç duyulduğunu merkeze iletmıştır¹³.

1567 yılının Kasım ayından itibaren, Megalimani nahiyesi halkının açıkça isyan ettiği görülmektedir. Mora müfettişi sıfatıyla bölgede bulunan Moton Kadısı Mevlana Mehmed, 1568 yılının Nisan ayında merkeze gönderdiği bir mektupta, bölgede artan isyan hareketlerinin önlenmesi için stratejik bir noktada yeni bir kale inşa edilmesini önermiştir. Kadiya göre, çevredeki kalelerden temin edilecek bir miktar hisar eri, inşa edilecek bu kalede görevlendirilerek bölgede asayiş ve güvenlik sağlanabilecektir. Bu öneri üzerine İstanbul’dan Mora Beyi’ne gönderilen fermana, Osmanlı donanmasının bölgeye intikal etmek üzere denize açıldığı, sancakbeyinin de donanmanın bir parçası olarak -seferin gerçek amacı gizli tutulmak kaydıyla- bölgeden asker toplayarak Kaptan Paşa’ya destek olması gerektiği bildirilmiştir. Ayrıca, düzenlenecek müsterek harekât sonrasında Kaptan Paşa’nın bölgedeki güvenlik ihtiyacını değerlendirmesi hâlinde, gerekli görülürse söz konusu kalenin inşa edilmesi de sancakbeyine emredilmiştir¹⁴.

Görünüşe göre Osmanlı donanmasının düzenlediği bu harekât etkili olmuştur; zira söz konusu fermanın gönderilmesinden sonra yaklaşık iki yıl boyunca bölgede asayiş bozan herhangi bir taşkınlığa dair arşiv kaydına rastlanmamaktadır. Bununla birlikte, Kıbrıs Adası’nın fethi için başlatılan seferden üç yıl önce dahi Mora Yarımadası’nın güneyinde, İspanya ve Malta gibi devletlerle

¹² BOA, A.DVNSMHM.d, nr. 10, h. 182 (M. 28 Aralık 1571 - H. 10 Şaban 979); nr. 16, h. 448 (M. 28 Aralık 1571 - H. 10 Şaban 979); nr. 10, h. 320 (M. 28 Aralık 1571 - H. 10 Şaban 979); nr. 18, h. 157 (M. 12 Şubat 1572 - H. 27 Ramazan 979).

¹³ BOA, A.DVNSMHM.d, nr. 7, h. 459, 631. (M. 19 Aralık 1567 - H. 17 Cemaziyelevvel 975).

¹⁴ BOA, A.DVNSMHM.d, nr. 7, h. 1301. (M. 19 Nisan 1568 - H. 21 Şevval 975).

iş birliği içinde olan grupların faaliyette bulunduğu anlaşılmaktadır. Kıbrıs Seferi ve akabinde gerçekleşen İnebahtı Deniz Muharebesi sırasında ise bu unsurlar daha da hareketlenmiştir ve özellikle Mora'nın güneyinde büyük ölçekli bir isyan hareketine öncülük etmişlerdir.

Bu sürecin ardından arşiv kayıtlarında karşımıza çıkan ilk belge, Kıbrıs Harekâtı'nın başlamasından yaklaşık altı ay öncesine, 1570 yılının mart ayına tarihlenmektedir. Söz konusu belgede, Mizistre Beyi Ali Bey, Manya Burnu'nda, sarp ve ulaşılması güç bölgede bulunan iki nahiyenin vergi ödemeyi reddettiğini ve bu yerleşimlere müdahale edilmediği takdirde isyan eğilimlerinin kalıcı hâle geleceğini merkeze bildirmiştir. Bunun üzerine, İstanbul'dan kendisine gönderilen fermanla, Piyale Paşa komutasındaki Osmanlı donanması bölgeye ulaştığında, donanmanın desteğiyle birlikte vergi ödemeyen bu köylerin üzerine gidilmesi ve gerekli askerî müdahalenin gerçekleştirilmesi emredilmiştir¹⁵.

1570 yılının temmuz ayında, Rumeli Beylerbeyi'ne ve Donanma Kaptanı Piyale Paşa'ya gönderilen fermanlardan anlaşıldığı üzere, Manya Kalesi ciddi bir düşman tehdidi altındadır. Rumeli Beylerbeyi'ne hitaben gönderilen fermanla, Mora'nın kuzeyinde yer alan Karlılı Sancağı'nın Yanya Sancakbeyi tarafından korunması, Rumeli Beylerbeyi'nin ise acilen isyan bölgesine intikal ederek Manya Kalesi'nin savunmasını üstlenmesi emredilmiştir¹⁶. Söz konusu fermanın iki gün sonra Piyale Paşa'ya gönderilen bir diğer fermanla anlaşıldığına göre Manya Kalesi düşman gemileri tarafından ele geçirilmiştir. Aynı belgede, Piyale Paşa'ya daha önce bölgeye gitmesi yönünde dört defa uyarıda bulunulduğu hatırlatılmış ve bu defa yapılan uyarının kesinlikle son uyarı olduğu vurgulanmıştır¹⁷.

Mora Beyi'ne gönderilen 15 Ağustos 1570 tarihli fermana göre Manya Kalesi, bölgede daha önce isyan faaliyetlerinde bulunan grupların Venedik ile birlikte hareket etmesi sonucu isyancılar tarafından ele geçirilmiştir. Mizistre Beyi'nin merkeze gönderdiği mektuba göre bölgede faaliyet gösteren asiler, Girit'te bulunan düşman birlikleriyle iş birliği yapmış ve buradan gelen yirmi iki kadirga ile güçlerini birleştirerek Manya Kalesi'ni işgal etmişlerdir. Venedik'in desteğini alan asiler, kale içerisindeki birçok kişiyi öldürmüş, bazı Osmanlı askerlerini esir almış ve civardaki değirmenler ile ahırları yağmalayarak bölgede ciddi maddi zarara yol açmışlardır. İstanbul'dan Mora Beyi'ne gönderilen talimatta, Girit'ten gelen kadirgaların bölgeden ayrılmasının ardından kalede konuşlanmış isyancıların üzerine gidilmesi emredilmiştir. 1568 yılından itibaren hazırlıkları devam eden Kıbrıs Seferi'ni sekteye uğratmak amacıyla Osmanlı Devleti'ni başka bölgelerde oyalamayı hedefleyen Venedik'in, Mora'da yaşanan bu isyanı da doğrudan desteklediği anlaşılmaktadır. Bu gelişmeler doğrultusunda, Kıbrıs Adası'na yönelik ilk askerî

¹⁵ BOA, A.DVNSMHHM.d, nr. 9, h. 44.

¹⁶ BOA, A.DVNSMHHM.d, nr. 14, h. 305.

¹⁷ BOA, A.DVNSMHHM.d, nr. 14, h. 318.

harekâttan yalnızca bir ay önce, Mora Yarımadası’nın güney ucunda yer alan Manya Kalesi, Venedik’in de desteğiyle isyancılar tarafından ele geçirilmiştir. Dolayısıyla söz konusu kayıtlar, bölgede isyanın açık ve organize bir şekilde başladığını ortaya koymaktadır¹⁸.

Manya Kalesi’nin, Venedik’in de desteğiyle isyancılar tarafından ele geçirilmesinin ardından, Mora Yarımadası’nda tehlike altındaki diğer kale ve yerleşimlerin muhafazası, Osmanlı merkezi yönetimi tarafından büyük önem arz eden bir mesele hâline gelmiştir. Anlaşılan o ki Koron ve Kalamate gibi düşman tehdidi altında olan bölgelerden Mizistre kalesine ilticalar söz konusudur. Ancak Mizistre Kalesi’nin hem Manya’daki isyancı gruplara hem de denize yakın bir konumda bulunması, ayrıca kalenin varoş¹⁹ kısmında binden fazla Gayrimüslimin ikamet etmesi, bu bölgenin de ciddi bir tehdit altında olduğunu göstermektedir. Öte yandan, daha önce Mizistre Kalesi’nde görev yapan askerlerden kırk kişi Menavasye Kalesi’ne²⁰, on beş kişi ise Manya Kalesi’ne muhafaza hizmeti için gönderilmiştir. Bu sevkیاتlar sonucunda, hâlihazırda yalnızca on sekiz muhafızı bulunan Mizistre Kalesi’nin takviye kuvvete ciddi şekilde ihtiyaç duyduğu anlaşılmaktadır²¹.

Endişe duyulduğu gibi Koron Kalesi 1570 yılının ağustos ayında, altmış parçadan oluşan düşman donanması ve bunlarla ittifak hâlinde hareket eden Manya’daki isyancılar tarafından ciddi şekilde tehdit edilmiştir. Ayrıca, bölgede bulunan diğer kale ve köylerden de düşmana ve isyancılara yardım eden Gayrimüslim unsurların bulunduğu anlaşılmaktadır. Düşman donanmasının bölgeye ulaştığını İstanbul’a bildiren Mora Beyi, aynı zamanda bölgedeki kalelerin asker, silah ve mühimmat ihtiyacının karşılanamadığını; bazı kalelerin ise ciddi onarım ihtiyacı içerisinde olduğunu merkeze iletmıştır. Bunun üzerine, İstanbul’dan gönderilen fermanla, düşman hattında bulunan Mora’daki kalelerin bu tür tehditler ortaya çıkmadan önce defalarca ikaz edildiği ve ihtiyaçlarının giderilmesi gerektiğinin hatırlatıldığı vurgulanmış, gerekli hazırlıkların zamanında yapılmaması nedeniyle Mora Sancakbeyi’ne açıkça sitem edilmiştir²².

9 Eylül 1570 tarihinde Kıbrıs Adası’nda Lefkoşe’nin fethinden sonra, Venedik’in Mora’daki isyan hareketlerine verdiği desteğin belirgin biçimde arttığı anlaşılmaktadır. Bu durumun en somut göstergesi, 1 Ocak 1571 tarihli çarpıcı bir kayıta yer almaktadır. Mizistre Kadısı tarafından merkeze gönderilen mektuba göre Manya bölgesinde isyancıların sayısı üç bini aşmış ve isyan, yerel idarenin kontrol

¹⁸ BOA, A.DVNSMHH.d, nr. 14, h. 352. (M. 15 Ağustos 1570 - H. 13 Rabiülevvel 978).

¹⁹ Osmanlı’da kale yerleşimleri hakkında bilgi için bkz. Semavi Eyice, “Kale”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2001).

²⁰ Machiel Kiel, “Benefşe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/435.

²¹ BOA, A.DVNSMHH.d, nr. 14, h. 645.

²² BOA, A.DVNSMHH.d, nr. 14, h. 543.

edemeyeceği boyutlara ulaşmıştır. Aynı mektupta, Mizistre ve Bardonya kalelerinde ciddi anlamda top, tüfek ve barut ihtiyacı doğduğu da ifade edilmiştir. İsyancılar, bölgede sürekli olarak köyleri ve çiftlikleri yağmalamakta, bu durum köylülerin ziraat faaliyetlerini sekteye uğratmaktadır. Buna ek olarak Girit'te konuşlanmış olan düşman gemilerinin bölgeye düzenli şekilde gelip gitmeye başladığı, Frenk gemilerinin ise Manya Burnu'nda bulunan Mani ve Tolos limanlarına rahatça ulaşarak buradan zahire temin ettiği anlaşılmaktadır. Her ne kadar zahire kaçakçılığı Osmanlı Devleti'nin özellikle savaş dönemlerinde hassasiyetle üzerinde durduğu bir konu olsa da Mora bölgesinden Venedik gemilerine yapılan zahire sevkiyatının önüne geçilemediği görülmektedir. İsyancılara karşı müdahale amacıyla Mora Beyi tarafından bir kısım sipahi görevlendirilmiş olsa da daha önce de vurgulandığı üzere, bölgenin dağlık ve sarp coğrafi yapısı, atlı birliklerin isyancılara etkili biçimde müdahale etmesini imkânsız kılmıştır. Mizistre Kadısı, mevcut şartlar altında bölgeye acilen beş yüz yeniçeri gönderilmediği takdirde isyancı faaliyetlerinin daha da genişleyeceği ve güvenlik krizinin derinleşeceği uyarısında bulunarak durumu merkeze ilemiştir²³.

1571 yılının ocak ayı sonlarında Mora Beyi'ne gönderilen fermana, Manya bölgesinde sayıları üç bini aşan isyancıların silahlı gruplar hâlinde Lohak, Komsete ve Kalamate köylerini yağmaladıkları bildirilmektedir. Bu durum, isyancıların Manya Burnu ile sınırlı kalmayarak daha kuzeyde yer alan iç bölgelere doğru yayılmayı ve bu bölgeleri de kontrol altına almayı hedeflediklerini açıkça göstermektedir. İsyanın bu aşamaya ulaşmasının ardından Osmanlı merkezi yönetiminin daha sert ve kararlı tedbirler uygulamaya başladığı anlaşılmaktadır. Hem Mora Beyi'ne hem de Mizistre Beyi'ne gönderilen fermanlarda, isyanın bastırılması için bölgeye sipahiler ve il erleriyle²⁴ birlikte yeniçerilerin sevk edilmesi ve bu birliklerle isyancıların üzerine gidilerek isyan hareketlerinin kesin bir şekilde engellenmesi açık ve kesin ifadelerle emredilmiştir²⁵. İsyân hareketlerinin önlenmesine yönelik gönderilen bir diğer fermana ise isyancılara yardım ettiği tespit edilen kişilerin cezalandırılması emredilirken asillerle birlikte hareket etmeyen Gayrimüslim halka kesinlikle müdahale edilmemesi gerektiği özellikle vurgulanmıştır²⁶.

²³ BOA, A.DVNSMHHM.d, nr. 14, h. 965.

²⁴ İl erleri gerekli görüldüğü takdirde bölge halkı arasından toplanan gençlerden oluşan bir milis kuvvettir. Bkz.: Mücteba İlgürel, "İl Erleri", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2000).

²⁵ "... katl-i âm etmekle mi olur veya bazısın katl ve bazısın esir edüb esbab u emvalini garet ile mi olur ve bilcümle her ne tarikle mümkün ve müyesser olursa mazarrat ve fesatların def u ref idilmesi ..." BOA, A.DVNSMHHM.d, nr. 14, h. 1186.

²⁶ "ammâ; bu bahâne ile isyân üzere olmayup kendü hâllerinde olan re'âyâ tâyifesine; "itâ'at itmedünüz;" diyyü dahlolunup zarar u gezend irişdürilmekten bazer idesin." BOA, A.DVNSMHHM.d, nr. 12, h. 774.

Bahsi geçen dönemde, Mora Sancağı’nda bir sancakbeyi değişimi söz konusu olmuştur. 1571 yılının ocak ayı başlarında, Mora Beyi Ahmed Bey Silistre Sancağı’na; Silistre Beyi Mehmed Bey ise Mora Sancağı’na atanmıştır. Ancak Ahmed Bey, yeni görev yeri olan Silistre’ye gitmek üzere yola çıkmasına rağmen Mehmed Bey’in Mora’ya intikalinde gecikme yaşanmış ve bu durum, güneyinde ciddi bir isyanın devam ettiği Mora Sancağı’nın kısa bir süreliğine idarecisiz kalmasına yol açmıştır. Yeni Mora Sancakbeyi Mehmed Bey’e daha önce gönderilen fermanda, “*aslâ te’bîr eylemeyüp Mora’ya varup irişmek*” kesin şekilde emredilmiş olmasına rağmen yaşanan gecikmenin devam etmesi üzerine her iki beye de ayrı ayrı fermanlar gönderilerek derhal görev yerlerine ulaşmaları, mevcut görevlerini bir an önce ifa etmeleri ve daha fazla ihmalde bulunmamaları yönünde açık bir şekilde uyarıda bulunulmuştur²⁷. Yeni sancakbeyi bölgeye ulaşmadan Mora’dan ayrılan eski Mora Beyi Ahmed Bey’e, 7 Şubat 1571 tarihli bir ferman gönderilmiştir. Söz konusu fermanda, “*Mora Beği olan müşârun-ileyh varup irişmedin (erişmeden) emr-i şerîfûme muhâlif Mora’dan çıkup bu asıl fetret zâmânında gitmeğe sebep nedür?*” şeklinde açık bir şekilde sorgulama yapılmıştır²⁸. Aynı tarihli diğer bir fermanda, Mizistre Beyi Ali Bey’e de hitap edilmiştir. Fermanda yer alan “*Mora Beği olan Mehmed henüz Mora’ya varmayup Mora etrafı âsî Arnavud’dan nev’an fetret üzere olup ve sen dahi sancağına varmaduğun*” şeklindeki ifadelerden anlaşıldığı üzere, Mizistre Beyi Ali Bey de henüz Mora’ya ulaşmamış ve bölgedeki isyanı bastırmak için gerekli desteği sağlayamamıştır²⁹. 11 Şubat 1571 tarihli olarak Mora ve Mizistre beylerine gönderilen iki ayrı fermanda, görev yerlerine gitmekte ihmalkâr davrandıkları açıkça belirtilmiş ve eğer bu gecikme devam ederse herhangi bir mazeret veya özrün kabul edilmeyeceği kesin bir dille ifade edilmiştir³⁰.

Bölgedeki idari boşluğun güvenlik zafiyetine yol açmaması amacıyla Mizistre Beyi ve Mora Alaybeyi’ne gönderilen fermanlarda, Manya’da yağma ve saldırı faaliyetlerine devam eden isyancıların üzerine derhâl gidilmesi ve Osmanlı donanması bölgeye ulaştığında donanmayla müşterek şekilde hareket edilmesi emredilmiştir. Ayrıca mümkün olması hâlinde, isyana katılmaya meyilli olan kişilere ibret teşkil etmesi amacıyla, “*ol ehl-i fesâdî gâret eyleyüp boryadların kılıçdan geçürüp ehl ü çyâllerin esîr eyleyüp bir vechile haklarından gelmeğe sa’y eylesesiz*” ifadeleriyle sert ve caydırıcı bir müdahalenin gerçekleştirilmesi istenmiştir³¹.

Yukarıda da belirtildiği üzere, isyancılar Manya’nın kuzeyinde bulunan Kalamate’yi de yağmalamışlardır. Diğer bir arşiv kaydına göre Kalamate Kadısı

²⁷ BOA, A.DVNSMHHM.d, nr. 12, h. 766.

²⁸ BOA, A.DVNSMHHM.d, nr. 12, h. 767. (M. 7 Şubat 1571 - H. 12 Ramazan 978).

²⁹ BOA, A.DVNSMHHM.d, nr. 12, h. 781.

³⁰ BOA, A.DVNSMHHM.d, nr. 14, h. 1672, 1673. (M. 14 Aralık 1570 - H. 16 Recep 978). Hükümde açıkça ifade edildiği üzere “*Mora etrafı âsî Arnavud’dan nev’an fetret üzere*” olduğu halde sancakbeyleri görev yerlerine gitmekte gecikmişlerdir.

³¹ BOA, A.DVNSMHHM.d, nr. 12, h. 789.

tarafından İstanbul'a gönderilen mektuptan, bölgedeki isyan faaliyetlerinin boyutunu gösteren önemli bir hadise öğrenilmektedir. Buna göre Kalamate Kadısı, koyun vergisini³² toplamak üzere Zarnata isimli köye giden Ahmed'in, Megalimani ve Vitlos'tan gelen dört yüz kişilik, tüfekli isyancı bir grubun saldırısına uğradığını bildirmiştir. Söz konusu saldırı sonucunda, Ahmed'in isyancılar tarafından esir alındığı, yanında bulunan iki arkadaşının öldürüldüğü, hayvanlarının yağmalandığı ve ayrıca 28 bin akçe nakit paranın da isyancılar tarafından gasp edildiği anlaşılmaktadır³³. Bölgede bulunan yerel birliklerin artarak devam eden bu yağma ve saldırı hareketlerine müdahalede yetersiz kaldığı açıkça görülmektedir. Buna rağmen, Kalamate Kadısı'na gönderilen fermanla, yerelden temin edilecek il erleri vasıtasıyla isyancıların bu faaliyetlerinin engellenmesi istenmiştir. Aynı olay üzerine Mizistre Bey'i'ne de bir ferman gönderilmiş ve donanma bölgeye ulaştığında donanma birlikleriyle müşterek bir askerî harekât düzenlenerek, sipahi ve il erleri desteğiyle isyancılar üzerine gidilmesi kesin şekilde emredilmiştir³⁴.

3. İsyân Sırasında Mora Kalelerinin Durumu

Mora Yarımadası, Osmanlı Devleti açısından, Venedik ile denizlerde doğrudan karşı karşıya gelinen ilk coğrafi sınır hattı olması bakımından stratejik bir öneme sahiptir. Bu yönüyle Mora, Osmanlı açısından fiilen bir sınır bölgesi olarak değerlendirilmektedir. Öte yandan, Adriyatik Denizi'ni adeta kendi iç denizi olarak gören Venedik için bu denizin çıkış noktasında yer alan Mora Yarımadası, Osmanlı hâkimiyetinde olması nedeniyle büyük bir tehdit unsuru teşkil etmektedir.

Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs Harekâtı sırasında, kendi iç tartışmaları nedeniyle adaya doğrudan askerî yardım gönderemeyen Venedik, İspanya ve Papalık ile ittifak kurarak hem Kıbrıs'ı geri almak hem de Osmanlı donanmasını etkisiz hâle getirmek amacıyla çeşitli girişimlerde bulunmuştur. 1570 yılının sonlarına gelindiğinde Osmanlı ordusu Kıbrıs'ın fethini büyük ölçüde tamamlamış; buna karşılık Venedik donanmasının Kıbrıs'a müdahale edemeyerek Mora ve Girit hattında seyrüsefer faaliyetleri yürüttüğü görülmüştür.

Buna ek olarak Mora Yarımadası'nın kuzeybatısında ve yarımada yakın bir konumda bulunan Zakilise (Zanta) ve Kefalonya adalarının hâlen Venedik hâkimiyetinde olması, bölgedeki tehdit düzeyini artırmıştır. Nitekim 1571 yılının şubat ayı başlarında, bölgede muhafaza görevini yürüten Vulçitrin Beyi Hasan Bey'in İstanbul'a gönderdiği raporda, önceki emir doğrultusunda dört ila beş aydır

³² Koyun vergisi Osmanlılarda hayvancılık yapılan bölgelerde küçükbaş hayvandan alınan bir vergidir. Bkz.: Feridun M. Emecen, "Ağnam Resmi", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1988), 1/478.

³³ BOA, A.DVNSMHHM.d, nr. 14, h. 1287.

³⁴ BOA, A.DVNSMHHM.d, nr. 14, h. 1318.

Balyabadra³⁵ ve Hulumiç çevresinde bulunduğunu ve bu süreçte bölgeden İspanya’ya ait kırk dokuz, Venedik’e ait ise elli sekiz geminin geçtiğini bildirdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, Mizistre Kadısı’nın talebi üzerine, Vulçitrin Beyi isyan hareketlerini bastırmak amacıyla süvari birlikleriyle birlikte Manya bölgesine intikal etmiş, ancak yalnızca birkaç isyancının dağlarda haydutluk yaptığı görülünce durumu Mizistre Alaybeyi’ne devrederek kendi sancağına dönmek üzere izin talebinde bulunmuştur. Ancak, İstanbul’dan gönderilen ferman doğrultusunda, yanında akıncı ve sipahilerden oluşan bir grup askerle birlikte, düşman tehdidi ve isyanın devam ettiği Mora Yarımadası’nda kışlaması kendisine kesin şekilde emredilmiştir³⁶.

Manya’da yaşanan isyan nedeniyle Mora’daki diğer kalelerden Manya Kalesi’ne yapılan asker sevkıyatı, söz konusu kalelerin de savunmasız hâle gelmesine yol açmıştır. Nitekim Anabolü Kadısı tarafından merkeze gönderilen bir mektupta, Anabolü Kalesi³⁷ muhafızlarından yüz kişinin Manya Kalesi’ni savunmak üzere bölgeye gönderildiği belirtilmiş ve bu durumun Anabolü’nün güvenliğini ciddi şekilde zayıflattığı ifade edilmiştir. Mektupta ayrıca, bölgede yer alan kalelerle kıyaslandığında nispeten büyük bir yapıya sahip olan Anabolü Kalesi’nde çoğunlukla Gayrimüslim nüfusun yaşadığı vurgulanmış; bu nedenle söz konusu nüfusun da Manya’daki isyan hareketlerinden etkilenme ihtimalinin göz ardı edilemeyeceği belirtilmiştir. Kadı, daha önce Manya’ya sevk edilen askerlerin yerine yeni muhafız gönderilmediğini ve bu nedenle Anabolü Kalesi’nin tamamen savunmasız kaldığını merkeze bildirme gereği duymuştur. İstanbul’dan cevaben gönderilen fermanla ise Manya’ya gönderilen askerlerin geri dönmemeleri durumunda, firar edenlerin yakalanarak kürek cezasına çarptırılmaları ve isimlerinin merkeze bildirilmesi, ancak bu işlemlerin tamamlanmasının ardından kaleye yeni muhafız atanabileceği belirtilmiştir³⁸.

³⁵ Mora yarımadasının kuzey ucunda ve İnebahtı limanının karşı kıyısında bulunan Balyabadra, o dönemde Mora sancağının merkezidir. Nitekim savaş sürecinde Mora sancakbeyinin Balyabadra’da ikamet ediyor olması bu savı destekler. Bkz. Ayşe Kayapınar, “Osmanlı Döneminde Mora’da Bir Sahil Şehri: Balya Badra/Patra (1460-1715)”, *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi* 1/1 (27 Ocak 2016), 67-93. Ayrıca Osmanlı yönetiminden önce Patra adıyla anılan şehir Korint körfezinin girişinde bulunması ve Mora ile İtalya yarımadası arasındaki ticarî ilişkilerde önemli yere sahip bir liman kenti olması sebebiyle merkezî bir konumdadır. Bkz. Kevin Andrews, *Castles of The Morea* (Amsterdam: Adolf M. Hakkert, 1978), 116.

³⁶ BOA, A.DVNSMHHM.d, nr. 14, h. 1286.

³⁷ Yarımada’nın doğu kıyısında bulunan Anabolü, Mora’daki önemli liman kentlerinden biridir. Tarihî Anabolü kalesi günümüzde hâlâ ayakta. Ayrıntılı bilgi için bkz. Nejat Göyünç, “Anabolü”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1991).

³⁸ BOA, A.DVNSMHHM.d, nr. 12, h. 129.

Karitena Kalesi için de benzer bir güvenlik zafiyeti söz konusudur. Mizistre'nin kuzeyinde, yarımadanın daha iç kesimlerinde yer alan Karitena Kalesi'nin kadısı tarafından İstanbul'a gönderilen mektupta, kalede görev yapan yirmi muhafızdan onunun Manya Kalesi'nin savunulması amacıyla görevlendirildiği bildirilmiştir. Kadı, mevcut durumda kalede imam ve müezzin dışında yalnızca sekiz kale muhafızının kaldığını, böyle bir personel yetersizliğiyle kalenin herhangi bir saldırıya karşı savunulmasının mümkün olmadığını ifade etmiştir. Bu gelişmenin ardından, daha önce Anabolü Kadısı'na verilen talimata benzer şekilde, Karitena Kalesi için de Manya'ya gönderilen muhafızlardan firar edenlerin yakalanarak kürek cezasına çarptırılması ve yerlerine yeni görevlilerin atanarak kale muhafaza görevine alınmaları emredilmiştir³⁹.

Devlet yöneticilerinin, Anabolü Kadısı'nın yukarıda ifade ettiği endişelere hak verdiği anlaşılmaktadır. Nitekim kısa bir süre sonra Mizistre Kadısı'na gönderilen fermanla, söz konusu hususların dikkate alındığı görülmektedir. Mizistre Kadısı'nın İstanbul'a gönderdiği mektupta, "*Manya Kal'ası âsilerine nice hırsuz u harâmî kâfir varmakla dört binden ziyâde kâfir cem'îyyet*" ettiğini ayrıca "*il-erîyle def'leri mümkün olmayup tûfenk-endâz*" askerlere ihtiyaç duyulduğunu merkeze bildirdiği anlaşılmaktadır. Buna cevaben İstanbul'dan gönderilen fermanla, denize yakın olmayan ve dolayısıyla düşman donanması tehdidinden uzak bölgelerdeki kalelerden muhafız toplanarak bu kuvvetlerle Manya'daki isyancılar üzerine gidilmesi emredilmiştir⁴⁰.

28 Mart 1571 tarihli olarak Mora ve Mizistre Beyleri'ne gönderilen fermanla ise artık isyancılar açık bir şekilde "Manya Asileri" olarak tanımlanmakta ve bu gruplara karşı daha kapsamlı tedbirler alınması istenmektedir. Söz konusu fermanla, müselleme taifesinden, kale erlerinden ve il erlerinden yeterli sayıda asker toplanarak Manya'daki isyancılara karşı doğrudan askerî müdahalede bulunulması emredilmiştir⁴¹.

11 Nisan 1571 tarihli olarak Mora Beyi'ne gönderilen fermanla anlaşıldığına göre, hâlâ görev yerine ulaşmak üzere yolda olan Mora Sancakbeyi ile Mora Alaybeyi mektuplaşarak bölgedeki gelişmeler hakkında istihbarat toplamaya çalışmışlardır. Bu yazışmalar neticesinde, Hulumiç'in karşısında bulunan ve Venedik'e ait olan Zaklise (Zanta) Adası açıklarında elli parçadan oluşan bir düşman donanmasının görüldüğü öğrenilmiştir. Ayrıca, mevcut askerî dengeler dikkate alındığında Manya'daki isyancıların üzerine bir harekât düzenlenmesi

³⁹ BOA, A.DVNSMHM.d, nr. 12, h. 270. Mora'da bulunan kale kadılarına gönderilen bu iki fermanın, düşman saldırısı altında bulunan bir kaleden ya da savaştan kaçan askerlerin hayatta kalmaları halinde kürek cezasına çarptırıldıkları anlaşılmaktadır.

⁴⁰ BOA, A.DVNSMHM.d, nr. 12, h. 226. "...yalıya karîb olmayup küffârdan hauf ihtimâli olmayan kal'alardan kîfâyet mîkdârı bisâr-eri toplayub..."

⁴¹ BOA, A.DVNSMHM.d, nr. 12, h. 373. "...müselleme tâyifesinden ve kal'a-erenlerinden ve il-erinden kîfâyet mîkdârı âdem..."

hâlinde, kuzeydeki Balyabadra Kalesi’nin savunmasız kalacağı yönünde endişelerin dile getirildiği anlaşılmaktadır. Bunun üzerine İstanbul’dan gönderilen fermanla, Mora bölgesinin korunmasının “*ehem-i mühimmâtdan*” olduğu hatırlatılmıştır. Sancakbeyi bölgeye ulaşınca kadar, Mora Alaybeyi’nin hazır ve tam teçhizatlı şekilde uygun bir mevkide beklemesi emredilmiştir. Ayrıca, sancakbeyi görevinin başına geldiğinde Mizistre Beyi ile de irtibat kurarak tam bir uyum ve birlik içerisinde hareket etmeleri ve uygun bir bölgede kuvvetlerini toplayarak donanmanın bölgeye gelişini beklemeleri istenmiştir. Akabinde, donanmanın da desteğiyle Manya Kalesi’ndeki isyancılara karşı ortak bir harekât düzenlenmesi emredilmiştir⁴².

Bundan sonra mühimme defterlerinden takip ettiğimiz ferman kayıtları, İnebahtı’da Osmanlı donanması ile Venedik, İspanya ve Papalık kuvvetlerinden oluşan müttefik donanma arasında yaşanan İnebahtı hezimetine kadar kesintiye uğramaktadır.

4. İnebahtı (Lepanto) Deniz Muharebesi Sonrası İsyanın Durumu

Kıbrıs’ın fethi 31 Temmuz 1571’de Magosa’nın fethi ile tamamlanmıştır⁴³. Ancak, Osmanlı donanması, Venedik’in adaya yardım göndermesi ihtimaline karşılık, daha önce bahar aylarından itibaren Kıbrıs-Girit-Mora hattında devriye faaliyetleri yürüterek önlem almaya başlamıştır. Bu kapsamda, Donanma Kaptanı’na gönderilen 11 Nisan 1571 tarihli fermanla, Mora Beyi’nin merkeze sunduğu istihbarata yer verilmiştir. Buna göre, düşman gemilerinin Girit’te konuşlandığı, gemilerin ciddi zahire (yiyecek ve ikmal) ihtiyacı içerisinde oldukları ve bu ihtiyaçlarını Eğriboz’dan gelen, zahire yüklü rençber gemilerini yağmalayarak karşılamayı planladıkları bildirilmiştir. Bu doğrultuda, Osmanlı gemilerine karşı muhtemel saldırılara karşı adalar çevresinde gerekli askerî önlemlerin alınması emredilmiştir⁴⁴.

Venedik, kendi iç karışıklıklarının da yol açtığı çeşitli engeller nedeniyle, Kıbrıs Adası’nın Osmanlılar tarafından ele geçirilmesini engelleyememiştir. Bununla birlikte, Doğu Akdeniz’deki son Hristiyan üssü olarak görülen Kıbrıs’ın tamamen Müslüman hâkimiyetine geçmesini önlemek amacıyla Venedik, İspanya

⁴² BOA, A.DVNSMHH.d, nr. 12, h. 287. (M. 11 Nisan 1571 - H. 16 Zilkade 978). “...Mizistre Beğ ile dahi haberleşip hüsn-i ittifâk u ittibâd ile yek-dil ü yek-cibet olup bir münâsib mahalde cem’iyyet ile oturup Donanma-i Hümayûna muntazır...”

⁴³ İdris Bostan, *Osmanlı Akdenizi* (İstanbul: Küre Yayınları, 2017), 213; Recep Dündar, “Kıbrıs’ın Fethi”, *Türkler* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 9/1230. Kemal Çiçek İslam Ansiklopedisi’nde Kıbrıs’ın fethinin 1 Ağustos 1571 tarihinde Magosa’nın ele geçirilmesiyle tamamlandığını yazmıştır. Kemal Çiçek, “Kıbrıs”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2002), 25/374.

⁴⁴ BOA, A.DVNSMHH.d, nr. 12, h. 264.

ve Papalık'ın desteğini sağlayarak müttefik bir donanma oluşturmayı başarmıştır. Bu çalışmanın kapsamı gereği söz konusu müttefik donanmanın teşekkül sürecine ayrıntılı biçimde değinilmeyecektir⁴⁵. Bununla birlikte oluşturulan bu müttefik donanmanın, Mora Yarımadası'nın kuzey kıyısının karşısında bulunan İnebahtı Limanı'nda Osmanlı donanmasını ağır bir yenilgiye uğratması, bu çalışmanın konusu olan isyan hareketinin daha da şiddetlenmesi açısından dikkate değerdir. İnebahtı'daki mağlubiyet, yalnızca deniz gücü açısından değil, Mora'daki mevcut isyanın yayılması ve bölgedeki güvenlik zafiyetinin derinleşmesi bakımından da belirleyici bir kırılma noktası olmuştur⁴⁶.

Uluç Ali Paşa ve beraberindeki birkaç gemi dışında, Osmanlı donanmasının büyük bir bölümünün İnebahtı Deniz Muharebesi'nde yok edilmesi, Mora kıyılarının tamamen düşman saldırısına açık hâle gelmesine sebep olmuştur. Savaşın ardından, Mora Beyi'ne gönderilen fermanlarda Osmanlı yönetiminin Mora'nın savunulması konusunda ne denli çaresiz kaldığı açıkça görülmektedir. 7 Ekim 1571 tarihinde gerçekleşen İnebahtı Deniz Muharebesi'nin hemen ardından, kış mevsiminin de etkisiyle müttefik donanmanın Mora kıyılarına yönelik doğrudan bir saldırısı olmamıştır. Ancak 1572 yılının baharında, Kılıç Ali Paşa'nın yeni bir Osmanlı donanmasıyla Akdeniz'e açılması sonrasında her iki taraf da tekrar büyük çaplı bir deniz savaşına girmeyi göze alamamıştır⁴⁷.

Öte yandan, Kıbrıs Seferi sırasında Mora'da yaşayan gayrimüslim nüfusun büyük ölçüde Venedik cephesini desteklediği ve yarımada'nın çeşitli bölgelerinde isyan faaliyetlerinin devam ettiği anlaşılmaktadır. İnebahtı'daki ağır mağlubiyetin ardından oluşan bu güvenlik zafiyetinden faydalanan isyancı grupların bertaraf edilmesi ve deniz yönünden gerçekleşebilecek olası saldırıların önlenmesi amacıyla İstanbul merkezinden bölgeye bir miktar yeniçeri sevk edilerek Mora'nın güvenliğinin sağlanması hedeflenmiştir.

28 Aralık 1571 tarihli kayda göre Mizistre Sancakbeyi Ali Bey, merkeze gönderdiği raporda, sancağında yalnızca seksen sipahi kaldığını, bunların da dağılık durumda olduğunu ve buna karşın isyancıların sayısı ile saldırılarının her geçen gün arttığını bildirmiştir. Ayrıca, içinde yaklaşık bin kişilik korsan (soldat) bulunan iki düşman kadirgasının Kalamate Limanı'na geldiğini, mevcut şartlar altında sancağın bu tür tehditleri elindeki sınırlı sayıda sipahiyle engellemesinin mümkün olmadığını ifade ederek acil askerî destek talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine, Vezir Ahmed

⁴⁵ İnebahtı deniz savaşı ve Osmanlı donanmasının durumu için ayrıntılı bilgi için bkz.: İdris Bostan, "İnebahtı Deniz Savaşı", *TDV İslam Ansiklopedisi* (TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2000). S. Soucek, "İnebahtı Savaşı (1571) Hakkında Bazı Mülâhazalar", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi* 4-5 (1974), 35-48.

⁴⁶ BOA, A.DVNSMHM.d, nr. 10, h. 182.

⁴⁷ İdris Bostan, "Kılıç Ali Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/411.

Paşa’ya gönderilen fermana, bölgenin muhafazasının son derece önemli olduğu vurgulanmış ve İstanbul merkezinde bulunan yeniçerilerden iki yüz kişinin, yanlarına üç yüz kişilik destek kuvvet alınarak derhâl Mora’ya sevk edilmesi emredilmiştir⁴⁸. Bu kayıttan da açıkça anlaşılabacağı üzere, İnebahtı Deniz Savaşı’nın ardından Mora’nın güney kıyılarında ciddi bir güvenlik zafiyeti ortaya çıkmıştır.

Asilerin Kalamate’de gerçekleştirdikleri saldırılara ilişkin bir diğer kayda göre Manya’yı merkez üs olarak kullanan isyancı gruplar, Kalamate’de özellikle Müslüman halka yönelik ciddi zulümler ve saldırılar gerçekleştirmiştir. Belgelerde yer alan bilgilere göre bölgedeki bazı Gayrimüslimlerin de asilere yardım ettiği ve isyan faaliyetlerine doğrudan katılım sağladıkları anlaşılmaktadır.

Nitekim Mora ve Mizistre sancakbeylerinin İstanbul’a gönderdikleri mektupta, Kalamate’de yaşayan bazı zimmîlerin, isyancılara Müslüman halkın durumuna ilişkin istihbarat sağladıkları, isyancıların Müslümanlara ait evleri yıktıkları, eşyaları ve hayvanları gasp ettikleri, hatta cami ve mahkeme binalarını da tahrip ettikleri, çok sayıda Müslüman halkı ise katlettikleri açıkça rapor edilmiştir. Merkezden sancakbeylerine gönderilen emirde “*kasaba-i mezbure abalisinden bazı zimmîler Venedüklü ile yekdil olub ol veçhile zelim olub ehl-i İslam’ın esbab ve davalarının garet idüb ve nicesin katl idüb fesad ve şenaat eyledikleri şerle sabit olanların haklarından şerle lazım geleni icra idüb*” sonrasında “*mukayyed ve mahbus Anabolı’ya küreğe gönderesin ve bir suretinin südde-i saadetime gönderesin ve ne veçhile tedarik idüb kaç nefer siyaset olunub ve ne kadar kimesne küreğe gönderildiğin defter eyleyüb südde-i saadetime gönderesin*” denilmiştir⁴⁹.

Aynı tarihli kayıtlarda yer alan diğer bir hükme göre Manya asilerinden Kukaoğlu isimli bir isyancı yakalanarak Koron Kalesi’nde hapsedilmiştir. Söz konusu isyancı, kale topçubasisi Yusuf ve kale sakinlerinden Sarı Ali’nin gözetiminde tutulmaktadır. Ancak, bölgede yaşayan halk ve sipahiler arasında yayılan bilgilere göre, Yusuf ve Sarı Ali isimli bu şahısların, Kukaoğlu’nu fidye karşılığında isyancılara teslim etmek istedikleri öğrenilmiştir. Bunun üzerine, bölge halkı ve bazı sipahiler Mizistre Sancakbeyi Ali Bey’e başvurarak “*mezkur kafir Manya asilerinin serdari olup tab’ u alem ile çıkup mukaddema Manya’da binâ olunan kalayı melun-ı mezbur garet etmişdir, cümle fesad bunun tabriki ile olmuşdur şöyle ki ol kafir yine Manya’ya satılup siyaset olunmaya Memâlik-i mahruseye külli zararır*” diyerek asilerin elebaşlarından biri olduğu anlaşılan kişinin fidye karşılığı salıverilmesine karşı çıkmışlardır. Durumun merkeze bildirilmesi üzerine, İstanbul’dan gönderilen fermana, “*ziker olunan kafir eğer mezburlardadır ve eğer abardadır her kimde ise elinden alup siyaset itdirüp ve emrini yerine varduğın yazup bildirsin*” ifadeleriyle asi elebaşının idamı emredilmiştir⁵⁰.

⁴⁸ BOA, A.DVNSMHHM.d, nr. 10, h. 182. (M. 28 Aralık 1571 - H. 10 Şaban 979).

⁴⁹ BOA, A.DVNSMHHM.d, nr. 16, h. 448.

⁵⁰ BOA, A.DVNSMHHM.d, nr. 10, h. 122.

Öte yandan Manyà'daki isyan sürecinde, bazı kale görevlilerinin de isyancılarla iş birliği içinde olduğu yönündeki iddialar kayıtlarda yer almaktadır. Daha önce Mizistre Beyliği görevini yürüten Diyar Ali Bey'in, Bardonya Kalesi Dizdarı Ahmed'i, isyancılarla birlikte hareket ettiği gerekçesiyle görevden aldığı anlaşılmaktadır.

28 Aralık 1571 tarihli bir başka kayıta ise, Mizistre Kadısı'na gönderilen fermana, Dizdar Ahmed hakkında öne sürülen bu iddiaların araştırılması, eğer asilerle bağlantısı kesin olarak tespit edilirse tutuklanarak hapsedilmesi emredilmiştir⁵¹. Aynı tarihli farklı bir kayıta ise bölgedeki reayadan bazı kişilerin de düşman kuvvetleriyle iş birliği yaptığı bilgisi merkeze ulaşmış ve bu tür olayların önlenmesi amacıyla gerekli tedbirlerin ivedilikle alınması Mora Sancakbeyi'ne kesin şekilde emredilmiştir⁵².

15 Ocak 1572 tarihli bir diğer arşiv kaydında, Mora Muharrirliği görevini yürüten Mevlana Muhyiddin'in merkeze gönderdiği mektup, bölgedeki isyanın ulaştığı boyutun anlaşılması açısından oldukça dikkat çekicidir. Söz konusu mektupta, Balyabadra Metropolitî Yerhanu isimli bir din adamının, yeğeni Dimitraki ve yandaşları Ladasmar ile Kara Yanı'nın isyan hareketine aktif destek verdiği ve Manyà'daki asilerle düzenli olarak mektuplaştıkları bildirilmektedir. Ayrıca bu kişilerin, düşman kuvvetlerine istihbarat sağladıkları da tespit edilmiştir.

Nitekim Osmanlı donanmasının Balyabadra Limanı'na geldiği sırada, söz konusu grup, gemilerde asker bulunmadığını ve kadirgaların boş olduğunu düşman tarafına bildirmiştir. Bununla da yetinmeyen isyancı destekçileri, dinî teamülleri ihlal ederek savaş günü kiliseyi açmış ve hatta çeşitli sancaklar hazırlayarak fiilen düşman tarafında savaş katılmak üzere hazırlık yapmışlardır.

Bu ihanetin ortaya çıkmasının ardından İstanbul'dan Mora Sancakbeyi'ne gönderilen fermana, bahsi geçen kişilerin derhal yakalanarak idam edilmeleri kesin bir dille emredilmiştir⁵³. Ayrıca, Manyà'nın Mora'nın güney ucunda ve Balyabadra'nın da Mora'nın en kuzeyinde bulunduğu göz önünde bulundurulursa yarımada genelinde Gayrimüslim tebaadan isyan hareketine ciddi bir desteğin olduğu düşünülebilir.

Kıbrıs'ın fethi ve akabinde İnebahtı'da Osmanlı donanmasının uğradığı ağır yenilgi sonrasında, bölgede devam eden savaş ortamı Mora sahillerini doğrudan etkisi altına almış ve yarımada kıyıları düşman saldırılarına maruz kalmıştır. Bu tehdidin bertaraf edilmesi amacıyla Osmanlı yönetimi, sürekli olarak yeni askerî ve idari önlemler almak zorunda kalmıştır. Mizistre Beyi'nin merkeze gönderdiği mektuba göre düşmana ait birkaç parça kadirga Manyà kıyılarına ulaşmış ve bölgede konuşlanmış olan asilerle iş birliği içinde, sahil şeridini yağmalama girişiminde

⁵¹ BOA, A.DVNSMHM.d, nr. 10, h. 474.

⁵² BOA, A.DVNSMHM.d, nr. 10, h. 320.

⁵³ BOA, A.DVNSMHM.d, nr. 10, h. 174. (H. 28 Şaban 979).

bulunmuşlardır. Ancak, bölgeye sevk edilen Osmanlı sancakbeyi ve yanındaki birliklerin müdahalesiyle isyancılarla yaşanan küçük çaplı bir çatışmada çok sayıda isyancının öldürüldüğü anlaşılmaktadır. Burada düşman kadirgalarından kastedilen gemilerin Venedik’e ait korsan gemileri olduğu düşünülebilir⁵⁴. Nitekim İnebahtı’da yaşanan savaştan sonra Venedik’e ait olduğu anlaşılan gemilerin bölgede sıklıkla görüldüğü anlaşılmaktadır.

5. Mora’da İsyanın Bastırılması

Mizistre Beyi Ali Bey’in, bölgede yaşanan isyana karşı ciddi tedbirler aldığı ve gerçekleştirilen çatışmalar sonucunda isyancı gruplara kayda değer kayıplar verdirdiği anlaşılmaktadır. 1572 yılının şubat ayında, yarımadanın güneyinde bulunan Girit ve Çuka Adaları ile kuzeybatısında yer alan Kefalonya ve Zanta (Zaklise) Adaları’ndaki düşman kuvvetleriyle irtibat hâlinde olduğu tespit edilen zimmî nüfusa yönelik takibat başlatılmıştır. Aynı dönemde, Kalamate çevresindeki çiftlikleri basarak yağmalayan, reayanın hayvanlarını gasp eden isyancı grupların üzerine de askerî harekât düzenlenmiş ve bu gruplardan önemli bir kısmı etkisiz hâle getirilmiştir⁵⁵.

25 Mart 1572 tarihli fermana, Mizistre Beyi’ne, bölgede isyana karşı alınacak önlemler kapsamında yeni talimatlar gönderilmiştir. Buna göre bölgedeki kalelerde yaşayan zimmî nüfusun arasına casuslar yerleştirilerek, planlanan yeni bir isyan hareketi olup olmadığına dair ayrıntılı istihbarat toplanması emredilmiştir. Buna ek olarak hâlen Many’a da faaliyet göstermeye devam eden isyancı grupların etkisiz hâle getirilmesi amacıyla hazırlık yapılması ve uygun koşullar oluştuğunda doğrudan bir askerî harekât düzenlenmesi istenmiştir⁵⁶. 8 Nisan 1572 tarihli kayda göre Many’a yakın bir bölgede bulunan Votka halkının da isyan hareketine katıldığı anlaşılmaktadır. Bölge halkı, kontrolü altına aldıkları kaleyi ele geçirerek Çuka Adası’ndan iki yüz tüfekli soldatı destek kuvveti olarak kaleye davet etmişlerdir. Bu gelişmenin ardından Mizistre Beyi, isyancıların üzerine giderek kaleyi geri almayı başarmış ve isyan nedeniyle yerinden edilen halkın eski yerleşimlerine yeniden iskân edilmesini sağlamıştır.

Söz konusu gelişmelerin Mizistre Beyi tarafından merkeze bildirilmesi üzerine İstanbul’dan gönderilen fermana, isyanın tekrar yaşanmasının önüne geçilmesi için söz konusu kalenin temellerine kadar yıkılarak bölgenin güvenliğinin sağlanması emredilmiştir⁵⁷.

Yarımadanın güney kıyısında, Çuka Adası’nın karşısında yer alan Vzeska Köyü halkının da isyan hareketine katıldığı anlaşılmaktadır. Menavasye Kalesi

⁵⁴ BOA, A.DVNSMHHM.d, nr. 10, h. 165.

⁵⁵ BOA, A.DVNSMHHM.d, nr. 18, h. 157.

⁵⁶ BOA, A.DVNSMHHM.d, nr. 16, h. 192.

⁵⁷ BOA, A.DVNSMHHM.d, nr. 12, h. 1126.

çevresinde bulunan bu köyün halkı, Frenklerden aldığı destek sayesinde Manya'daki isyancılarla benzer şekilde silahlı ayaklanmaya girişmiştir. Bölgedeki gelişmeleri merkeze bildiren Menavasye Kalesi dizdarının raporu üzerine Donanma Kaptanı Kılıç Ali Paşa'ya 21 Nisan 1572 tarihli bir ferman gönderilmiş ve donanma ile birlikte bölgeye intikal ederek devam eden bir isyan hareketi tespit edilirse isyancıların süratle bertaraf edilmesi emredilmiştir⁵⁸. Manya yakınlarında bulunan diğer bir köy olan Tiloz'un da isyan hareketine katıldığı ve Manya'daki isyancılara zahire (yiyecek ve lojistik) desteği sağladığı tespit edilmiştir. Bu durumun merkeze ulaşmasının ardından, İstanbul'dan Mizistre Beyi'ne gönderilen fermanla, derhâl harekete geçilerek isyancıların üzerine gidilmesi, Tiloz köyünde bulunan zahireye el konulması ve isyancılara zahire temin eden kişilerin yakalanarak cezalandırılmak üzere İstanbul'a gönderilmeleri emredilmiştir⁵⁹.

1572'nin mayısında Mora beyine gönderilen bir emirle, Mora'da yaşayan Gayrimüslimlere ait atlara cebren el konularak sipahilere ve diğer görevli askerlere satılmasına karar verilmiştir. Söz konusu uygulamanın gerekçesi olarak özellikle Arnavut ve Rum reayadan bazı kişilerin, İstanbul'dan at ve yük hayvanı satın alarak bu hayvanları kaçak yollarla Rumeli coğrafyasındaki çeşitli sancaklara götürme niyetinde olduklarına dair elde edilen istihbarat gösterilmiştir. Bu gelişmenin ardından ilgili bölgelerdeki sancak beylerine fermanlar gönderilerek söz konusu kaçakçılık girişimlerine karşı dikkatli olunması ve gerekli önlemlerin alınması emredilmiştir⁶⁰. Fermanla "... *kefere reâyâsı yarar atlar besleyüp fesâd eylemek ihtimali olmağın*" ifadesi kullanılmış ve bu kişilerin tekrar bir isyana kalkışma ya da asilere yardım etmeleri ihtimaline karşı açıkça önlem alınması istenmiştir. Bunun yanında düşman tarafından asilere on bin adet tüfek ve birçok başka silah sağlandığı öğrenildiğinden bu konunun da araştırılması emredilmiştir⁶¹.

Manya'da devam eden isyanın şiddetinin bir ölçüde azaldığı görülmekle birlikte, 1572 yılı mayıs ayında isyancı grupların bu kez hasat ettikleri ekinleri deniz yoluyla düşman kuvvetlerine gönderdikleri tespit edilmiştir. Bu durum, isyanın farklı boyutlarda devam ettiğini ve bölgenin tam anlamıyla kontrol altına alınamadığını göstermektedir. Bunun üzerine, Mora ve Mizistre Beyi'ne destek olması amacıyla Tırhala Sancakbeyi'ne gönderilen fermanla, derhâl Kalamate'ye giderek isyancılar tarafından ekilmiş ve hasat edilmiş ekinlere el konulması, ayrıca söz konusu ürünlerin deniz yoluyla düşman tarafına gönderilmesinin kesin surette engellenmesi emredilmiştir⁶². Ayrıca, Mizistre Beyi'ne gönderilen diğer bir fermanla, Kalamate ve çevresindeki Gayrimüslim halka zahire satışının da yasaklanması emredilmiştir. Bu tedbirin amacı, isyana dolaylı veya dolaysız şekilde

⁵⁸ BOA, A.DVNSMHHM.d, nr. 12, h. 1176.

⁵⁹ BOA, A.DVNSMHHM.d, nr. 16, h. 337.

⁶⁰ BOA, A.DVNSMHHM.d, nr. 19, h. 18.

⁶¹ BOA, A.DVNSMHHM.d, nr. 19, h. 17.

⁶² BOA, A.DVNSMHHM.d, nr. 19, h. 14.

destek sağlayabilecek lojistik akışın tamamen kesilmesidir. Söz konusu yasağın bildirildiği fermandan birer suret Mora ve Tırhala Beyleri’ne de gönderilmiştir. Aynı ferman kapsamında, Donanma-i Hümayun’un bölgeye ulaşmasının ardından, donanmanın desteğiyle Mora, Mizistre ve Tırhala sancakbeylerinin müştereken hareket ederek Manya’daki isyancı grupların üzerine kapsamlı bir askerî harekât düzenlemesi kararlaştırılmıştır⁶³.

İstanbul yönetiminin, Manya’daki isyan hareketine kesin olarak son verilmesi amacıyla asiler üzerine bir askerî harekât düzenlenmesini emretmesinin ardından Mizistre Beyi merkeze bir mektup göndermiştir. Mektupta, Manya bölgesine kara yoluyla asker sevk etmenin coğrafi koşullar sebebiyle son derece güç olduğu bildirilmiş ve bu nedenle isyanın bastırılması için Donanma-i Hümayun’un desteğine ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir⁶⁴. Bu talebin ardından Donanma Kaptanı’na gönderilen ferman, Manya bölgesinin coğrafi yapısını ortaya koyması bakımından oldukça dikkat çekicidir. Buna göre Mora Yarımadası’nın güney ucunda yer alan Manya bölgesi, kendi içinde de bir yarımada niteliği taşımaktadır. Üç tarafı denizle çevrili olan bölgenin kara bağlantısı ise yüksek dağlarla kuşatılmış durumdadır. Bu sebeple, bölgeye kara yoluyla geniş kapsamlı ve etkili bir askerî harekât düzenlenmesi son derece güç ve sınırlıdır. Kaptan Kılıç Ali Paşa’ya gönderilen fermanla Manya’nın “*Girit cezâresinin mukabelesi ve üç cânibi derya ve bir cânibi gâyet ile su’b ve sengistân ve kühistân olup atlu asker ile murâd üzre haklarından gelinmek mümkün*” olmadığından karadan asiler üzerine gidilemediği ve ayrıca bu coğrafi yapısından dolayı Frenk gemilerinin bölgeye gelerek asilere barut ve silah temininde bulunduğu bahsedilmektedir. Dolayısıyla Osmanlı donanması bölgede olmadan asilerin üzerine etkili bir hareketin yapılamayacağı anlaşılmaktadır. Öte yandan, Mora Sancakbeyi’nin bizzat asilere karşı düzenlenecek harekâta katılması durumunda, yarımadanın kuzey kıyılarında bulunan Balyabadra ve diğer bazı kalelerin savunmasız hâle gelmesinden ciddi şekilde endişe edilmektedir. Bu nedenle, Sancakbeyi’nin kendisi doğrudan katılım sağlayamasa dahi yanında bulunan sipahilerden bir kısmını harekâta destek amacıyla gönderebileceği belirtilmiştir. Donanma Kaptanı’ndan ise donanma ile birlikte bölgeye ulaştığında Mora ve Mizistre sancakbeyleriyle koordineli biçimde hareket etmesi ve asilerin üzerine etkili ve sonuç alıcı bir askerî harekât düzenlemesi istenmiştir⁶⁵.

1572 yılının temmuz ayı sonlarında, Manya’daki isyanı bastırmak amacıyla Tırhala Beyi’nin bölgeye intikal etmesi emredilmiştir. Ancak Mora Beyi’nin bizzat bastırma harekâtına katılmak üzere Manya’ya gitmesi hâlinde, Kefalonya ve Zanta (Zaklise) Adaları karşısında yer alan Balyabadra bölgesinin savunmasız kalacağı ve düşman donanmasının saldırısına açık hâle geleceği endişesi ortaya çıkmıştır. Bu

⁶³ BOA, A.DVNSMHM.d, nr. 19, h. 27.

⁶⁴ BOA, A.DVNSMHM.d, nr. 19, h. 203.

⁶⁵ BOA, A.DVNSMHM.d, nr. 19, h. 202.

gerekeçyle Mora Beyi, Manya ile Balyabadra arasındaki mesafenin on günlük bir yolculuk gerektirdiğini bildirerek Tırhala Beyi'nin Balyabadra'da kalıp bölgenin savunmasını üstlenmesini merkeze teklif etmiştir. Ancak İstanbul'dan gönderilen emirde, Mora Beyi'nin Balyabadra'da savunmada kalmasına ve kethüdası ile bir miktar askerini Manya'daki harekâta destek amacıyla Tırhala Beyi'ne göndermesine karar verilmiş; Tırhala Beyi'nin ise asiler üzerine düzenlenecek operasyonu fiilen yürütmesi emredilmiştir⁶⁶. Aradan yaklaşık bir ay geçmiş olmasına rağmen isyancıların kontrolü altındaki Zigos Köyü'nden hâlâ düşman gemilerine zahire sevkiyatının devam ettiği yönündeki bilgiler İstanbul'a ulaşmıştır. Bu gelişme üzerine Mizistre Beyi'ne gönderilen fermana, daha önce isyancılar üzerine askerî harekât düzenlenmesi yönünde açık emirler gönderildiği hâlde, hâlâ somut bir adım atılmamasının gerekçesi sorgulanmıştır. Ayrıca, Mizistre Beyi açık bir şekilde ihmalkârlık ve korkaklıkla itham edilmiş; daha önce de defalarca belirtildiği üzere Mora ve Tırhala Beyleri ile Donanma Kaptanı'nın koordineli şekilde hareket ederek vakit kaybetmeksizin isyancıların kesin şekilde bertaraf edilmesi ve bu meselenin süratle çözüme kavuşturulması kesin bir dille emredilmiştir⁶⁷.

1572 yılının ağustos ayında, Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa, Manya'daki isyanı bastırmak üzere düzenlenecek harekât için donanma ile birlikte Manya açıklarına ulaşmıştır. Bu esnada, “*bir gönüllü gemisi gelüp dil getürüp*” Don Juan komutasındaki İspanyol donanmasının kırk parçalık bir filoyu Venedik tarafına gönderdiği ve kendisinin ise Tunus üzerine bir sefer düzenlemeyi planladığı bilgisi alınmıştır. Durumu derhâl İstanbul'a bildiren Kılıç Ali Paşa'ya, düşman donanmasının gerçek niyetinden ve hareketlerinden kesin olarak emin olunmadan Manya'ya asker çıkarılmaması emredilmiştir. Ayrıca, İspanya, Fransa ve Venedik donanmalarının İnebahtı Deniz Muharebesi'nde olduğu gibi tekrar birleşerek Osmanlı donanmasına müşterek bir saldırı düzenleme ihtimaline karşı dikkatli ve temkinli hareket etmesi hatırlatılmıştır⁶⁸. Bu kayıt, İnebahtı'da yaşanan ağır yenilginin ardından Osmanlı merkezî yönetiminin deniz kuvvetleriyle ilgili meselelerde ne denli dikkatli ve ihtiyatlı bir politika izlediğinin en somut örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir.

1573 yılının mart ayında Osmanlı Devleti ile Venedik Cumhuriyeti arasında sağlanan barış neticesinde, 1567 yılında imzalanmış olan ahidnamenin şartları büyük ölçüde korunmuş ve Venedik'e yeni bir ahidname verilmiştir. Bu gelişmeyle

⁶⁶ BOA, A.DVNSMHHM.d, nr. 19, h. 493, 495.

⁶⁷ BOA, A.DVNSMHHM.d, nr. 19, h. 672.

⁶⁸ BOA, A.DVNSMHHM.d, nr. 19, h. 668. “...ammâ İspanya ve sâýir kefere birbiri ile cem'iyet ü ittifâk ve kesret üzere olup vech-i meşrûb perakende olmayup etrâf u cevânibde yüzer ve dahi eksûk ve dahi ziyâde yalnız gösteriip Donanma-i Hümayûn'u gaflete birağup isgâle gelmek ihtimali var ise ol asl bile vü bud'aları olduğu tamam sıbbat ile ma'lumun olıcak Manya âsilerini üzerine varmak câýiz değildir” ifadeleri ile de düşman donanmasının hareketlerinden kesin bir şekilde emin olmadıkça donanmanın Manya asileri üzerine gitmemesi gerektiği üzerinde durulmuştur.

birlikte taraflar arasındaki resmî savaş hâli sona ererken Akdeniz’deki güç dengesi yeniden şekillenmiştir⁶⁹.

Osmanlı Devleti ile Venedik Cumhuriyeti arasında 1573 yılı mart ayında sağlanan barış anlaşmasından sonra, Venedik’in Mora’daki isyanı açıktan desteklemesi siyasi olarak mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla isyanın en büyük dış destekçisi konumundaki Venedik, bu tarihten itibaren isyancılarla doğrudan ilişki kurma imkânını kaybetmiştir. Nitekim 1573 yılı haziran ayında, Mizistre Beyi tarafından İstanbul’a gönderilen bir mektupta, Manya bölgesinde isyancılara yönelik düzenlenen askerî harekât sonucunda asilerin itaat altına alındığı bildirilmektedir. Ancak söz konusu gelişmeden önceki yaklaşık on aylık süreçte bölgede neler yaşandığına dair arşiv kayıtlarında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte kış mevsiminde Akdeniz’de seyrüsefer faaliyetlerinin sona erdiği ve bahar aylarıyla birlikte yeniden başladığı dikkate alındığında, bu dönemin hem Osmanlı hem de karşı taraf için görece bir sükûnet içinde geçtiği değerlendirilebilir. 21 Haziran 1573 tarihli bir diğer arşiv kaydında ise Mizistre Beyi’ne donanmanın yakın zamanda bölgeye ulaşacağı bildirilmiş; ayrıca isyan hareketleri sebebiyle üç yıldır vergi tahsil edilemeyen Manya bölgesinden, birikmiş olan bu üç yıllık verginin süratle tahsil edilmesi kesin şekilde emredilmiştir⁷⁰.

İsyanın bastırılmasının ardından yaklaşık iki ay sonra Mizistre Beyi, Manya bölgesine bir kale inşa edilmesi talebiyle İstanbul’a resmî bir mektup göndermiştir. Mizistre Beyi, bölgede yaşayan asilerin ve isyana meyilli unsurların ancak denizden sağlanan lojistik ve askerî desteğin kesilmesi yoluyla tam anlamıyla kontrol altına alınabileceği kanaatindeydi. Asilerin “*zabt ve hıfzları husûsı için Manya nâm mahalde bir kala binâ olunmak mübimmâttan olup her vechile memleket ve reâyâ ve berâyânın hıfz ve hırâsetleri ahvâline gerekli kal’a*” olduğunu belirterek özellikle düşman donanmasının bölgeye yeniden intikal etmesi hâlinde, inşa edilecek kalenin isyana meyilli unsurların benzer hareketlerde bulunmasını önleyeceğini vurgulamıştır. Bu gerekçeler doğrultusunda, kale yapımı için İstanbul’dan yedi yüz bin akçe talep etmiştir. Mizistre beyinin bölgede yeni bir kale inşası talebi merkez tarafından uygun görülmüş ve gerekli ödeneğin kendisine gönderileceği bildirilmiştir. Kale inşası görevi de doğrudan Mizistre Beyi’ne tevdi edilmiştir⁷¹.

Sonuç

1571 yılı sonbaharında İnebahtı açıklarında Osmanlı donanmasının büyük bir kısmının Venedik, İspanya ve Papalık kuvvetlerinden oluşan müttefik donanma

⁶⁹ Meryem Kaçan, *XVI. ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik Ahidnâmeleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 1995), 78. Ayrıca bkz. Oral, “Zaferin Ardından Gelen Onur Kırıcı Bir Antlaşma”, s. 145-160.

⁷⁰ BOA, A.DVNSMHM.d, nr. 22, h. 155.

⁷¹ BOA, A.DVNSMHM.d, nr. 22, h. 404.

tarafından bertaraf edilmesi, Mora Yarımadası'nda yaşanan isyanın hızla büyümesine ve alevlenmesine yol açmıştır. Yarımadanın kuzey kıyılarında gerçekleşen bu deniz savaşının ardından, Osmanlı Devleti donanmasının büyük kısmını kaybettiğinden, bölgede güvenliği sağlamakta ciddi zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Söz konusu askerî ve stratejik zafiyet, özellikle Manya gibi üç tarafı denizle, kara bağlantısı ise yüksek ve sarp dağlarla çevrili olan coğrafi bölgelerde isyan eden gruplara etkin şekilde müdahale edilmesini neredeyse imkânsız hâle getirmiştir. Bu durum, isyanın bölgesel düzeyde kontrol altına alınmasını ciddi ölçüde geciktirmiştir.

İsyan Osmanlı Devleti'nin İnebahtı'da yaşadığı yenilgi sonrasında devlet yöneticilerinin oldukça endişeli ve hazırlıksız oldukları bir anda vuku bulmuştur. Yarımadanın kuzeyinde müttefik düşman donanması tarafından Osmanlı donanması bozguna uğratılmış ve bölgenin denizden müdafaasının mümkün olmadığı bir zamanda Manya gibi yarımada özelliğine sahip bir coğrafi bölge isyancılar tarafından ele geçirilmiştir. Venedik ile savaş halinde olunması bölge yöneticilerinin denizden gelecek bir saldırıya karşı sürekli teyakkuz halinde olmasını gerektirmiştir. Bilhassa kıyı bölgelerinde bulunan kalelerde asker ve mühimmat ihtiyaçları hasıl olmuştur.

Yarımadanın demografik yapısı dikkate alındığında bölgede kayda değer ölçüde Rum ve Arnavut gayrimüslim nüfusun varlığı açıkça görülmektedir. İsyancı grupların da ağırlıklı olarak bu iki etnik unsura mensup kişilerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Özellikle İnebahtı Deniz Savaşı sonrasında, isyancıların Venedik tarafından doğrudan desteklendiği, bunun yanı sıra İspanya tarafından da lojistik ve askerî yardım sağlandığı arşiv kayıtları ve dönem kaynaklarından açıkça anlaşılmaktadır. Dolayısıyla isyan, yalnızca yerel bir ayaklanma değil, aynı zamanda Akdeniz'deki büyük güç rekabetinin bir uzantısı olarak değerlendirilmelidir.

Mora'da yaşanan bu isyan hareketi, yalnızca askerî ve siyasi bir kriz yaratmakla kalmamış; bölge halkını ve bölgede yürütülen tarımsal ve hayvancılığa dayalı üretimi de ciddi şekilde olumsuz etkilemiştir. Nitekim Osmanlı Devleti açısından savaşın önemli sonuçlarından biri, ekonomik yapıya verdiği zarardır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde Mora'daki isyanın da Osmanlı ekonomisini doğrudan ve dolaylı olarak olumsuz etkilediği rahatlıkla ifade edilebilir. İnebahtı Deniz Savaşı'nda alınan ağır yenilginin ardından hızla yeni bir donanmanın inşa edilmesi, devlet hazinesine ciddi bir ekonomik yük getirmiştir. Öte yandan, isyan bölgesindeki asilerin tarımsal üretimden elde edilen mahsulü Venedik ve diğer Batılı devletlere ait gemilere satmaları, ayrıca Müslüman halka ait ürünleri yağmalamaları ve baskınlarla ele geçirmeleri hem bölge ekonomisini hem de savaşın ve isyanın genel seyir ve sonuçlarını etkileyecek düzeyde önemli olmuştur.

Osmanlı yönetimi Mora'da yaşanan isyan hareketine zamanında ve yeterli düzeyde müdahale edememiş; bu nedenle isyanın büyümesinin önüne geçilememiştir. Yaklaşık üç yıl boyunca devam eden isyan süreci, Osmanlı devlet ricalini hem askerî hem de idari açıdan ciddi şekilde meşgul etmiştir. 1570 yılında

Osmanlı Devleti tarafından Kıbrıs’a düzenlenen sefer esnasında başlayan isyan, ancak 1573 yılının haziran ayında tam anlamıyla bastırılabilmiştir. Bu noktada, 1573 yılı mart ayında Venedik Cumhuriyeti’ne verilen ahidnamenin isyanın sona ermesinde önemli bir rol oynadığı özellikle vurgulanmalıdır⁷². Zira sağlanan bu barış antlaşmasıyla Venedik, Kıbrıs Adası’nın Osmanlı topraklarına katılmasını resmen kabul etmiş ve böylece Osmanlı Devleti hem Kıbrıs üzerindeki hâkimiyetini hukuken pekiştirmiş hem de Mora Yarımadası’nda yeniden sükûnet ve düzeni tesis edebilmiştir.

Bu makalede ulaşılan önemli sonuçlardan bir diğeri ise 1570 yılında başlayan Mora İsyanı’nın, yarımadaının Osmanlı hâkimiyeti altında bulunduğu tüm dönemler dikkate alındığında tespit edilebilen ilk büyük isyan hareketi olmasıdır. Nitekim sonraki yüzyıllarda da Mora Yarımadası, benzer şekilde isyan ve karışıklıklara sahne olmuştur. Özellikle 18. yüzyılın ikinci yarısında meydana gelen isyan, bu kez Rum nüfus tarafından başlatılmış ve Rusya tarafından doğrudan desteklenmiştir⁷³. Sonuç olarak Mora Yarımadası, jeopolitik konumu ve stratejik önemi nedeniyle Akdeniz’de etkin olmak isteyen büyük güçlerin sürekli müdahalesine ve nüfuz mücadelesine sahne olmuştur. Bölge, tarih boyunca hem Osmanlı-Venedik rekabeti hem de sonraki dönemlerde Rusya gibi diğer aktörlerin etkisiyle sürekli olarak doğrudan veya dolaylı bir hâkimiyet mücadelesinin merkezinde yer almıştır.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA).

Mühimme Defterleri (A.DVNSMHM.d), nr. 7, nr. 9, nr. 10, nr. 12, nr. 14, nr. 16, nr. 18, nr. 19, nr. 22.

⁷² Oral, “Zaferin Ardından Gelen Onur Kırıcı Bir Antlaşma”.

⁷³ Abdullah Zararsız, “1770 Mora İsyanının Gelişimi ve Sonuçları” (XVIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 2018), 449-467. Ayrıca Osmanlı Devleti ile Venedik Cumhuriyeti’nin Mora yarımadasında hakimiyet mücadelesini ele alan diğer çalışmalara bkz. Haydar Çoruh vd. (ed.), *Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası* (İstanbul: Yeditepe, 2011).; Zararsız, XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Mora Yarımadası. ; Hüseyin Sankaya - Veysel Göger, “Mora’nın Yeniden Fethine Dair Osmanlıların Hazırladıkları Fetihnâme (1715)”, *Tarih Dergisi* 67 (2018), 101-124.

Yayınlanmış Mühimme Defterleri:

- 7 Numaralı Mühimme Defteri I, Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 1998.
- 7 Numaralı Mühimme Defteri II, Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 1999.
- 7 Numaralı Mühimme Defteri III, Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 1999.
- 12 Numaralı Mühimme Defteri I, Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 1996.
- 12 Numaralı Mühimme Defteri II, Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 1996.

Kitap, Makale ve Tezler:

- Andrews, Kevin, *Castles of The Morea*, Amsterdam, Adolf M. Hakkert, 1978.
- Balta, Evangelia, *Population and Agricultural Production in Ottoman Morea*, Istanbul, The Isis Press, 2015.
- Balta, Evangelia, “Venetians and Ottomans in The Southeast Peloponnese (15th-18th Century)”, *Halil İnalcık Armağanı I*, Ankara, Doğu Batı, 2009.
- Bostan, İdris, “İnebahtı Deniz Savaşı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 22, (TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2000).
- Bostan, İdris, “Kılıç Ali Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 25, (TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2022).
- Bostan, İdris, *Osmanlı Akdenizi* (İstanbul: Küre Yayınları, 2017).
- Demirkent, Işın, “Franklar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 13, İstanbul, (TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1996).
- Dündar, Recep, “Kıbrıs’ın Fethi”, *Türkler*, C. 9, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 667-678.
- Feridun M. Emecen, “Ağnam Resmi”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1988).
- Ertaş, Mehmet Yaşar, “Mora’da Osmanlı-Venedik Mücadelesi (1684-1715)”, *Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası*, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 2011, s. 103-149.
- Eyice, Semavi, “Kale”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 24, (TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2001).
- Göyünç, Nejat, “Anadolu”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 3, (TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1991).
- İlgürel Mücteba, “İl Erleri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 22, İstanbul, (TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2000).
- Kaçan, Meryem, “XVI. ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik Ahidnâmeleri”, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1995.
- Kayapınar, Ayşe, “Osmanlı Döneminde Mora’da Bir Sahil Şehri: Balya Badra/Patra (1460-1715)”, *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, C. 1, No: 1, 2016, s. 67-93.
- Kayapınar, Levent, “Mora’da Tourkokratia’nın Kurulması (1387-1461)”, C. II. Cilt I. Kısım, XIV. *Türk Tarih Kongresi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2005, s. 3-22.

- Kayapınar, Levent, “Osmanlı Klasik Dönemi Mora Tarihi”, Ankara, Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 1999.
- Kenneth M., Setton, The Papacy and The Levant (1204-1571) (Philadelphia: The American Philosophical Society, 1984).
- Kiel, Machiel, “Benefşe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 5, (TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1992).
- Kiel, Machiel, “Mezistre”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 29, (TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2004).
- Kiel, Machiel, Alexander, John, “Mora”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 30, (TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2005).
- Mete, Ömer Faruk, “1570-1573 Osmanlı-Venedik Mücadelesi Sırasında Mora Yarımadası”, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Yusuf Oğuzoğlu, “Dizdar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1994).
- Oral, Özgür, “‘Zaferin Ardından Gelen Onur Kırıcı Bir Antlaşma’: II. Selim’in Venedik’e Verdiği 1573 Ahidnamesi”, *Tarih Dergisi*, No: 76, 2022, s. 145-160.
- Sarıkaya, Hüseyin, Göger, Veysel, Mora’nın Yeniden Fethine Dair Osmanlıların Hazırladıkları Fetihnâme (1715), *Tarih Dergisi*, 2018.
- Soucek, Svat, “İnebahtı Savaşı (1571) Hakkında Bazı Mülâhazalar”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, No: 4-5, 1974, s. 35-48.
- Şakiroğlu, Mahmut H., “II. Selim’in Venedik Cumhuriyeti’ne Verdiği 1567 ve 1573 Tarihli Ahidnâmeler”, *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, C. 2, No: 5, 1986, s. 527-554.
- Şakiroğlu, Mahmut H., “Frenk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 13, İstanbul, TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1996, s. 197-199.
- Zararsız, Abdullah, “XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Mora Yarımadası”, Antalya, Akdeniz Üniversitesi, Doktora Tezi, 2022.
- Zararsız, Abdullah, “1770 Mora İsyanının Gelişimi ve Sonuçları”, XVIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 2018, s. 449-467.

EK: Mora yarımadasındaki kaza merkezleri ve bölgeler. (Haz. Ömer Faruk Mete)

Extended Summary

This study examines the rebellion that emerged in the Peloponnese, particularly in the Mani region, between 1570 and 1573 within the context of the Ottoman–Venetian War, and analyzes its relationship with the balance of power in the Mediterranean. Owing to strategic ports such as Modon, Coron, and Navarino, the Peloponnese held critical military, commercial, and geopolitical importance for the Ottoman Empire. This strategic significance ensured that Venice’s ambitions to regain influence in the region remained persistent even after the peninsula came under Ottoman rule.

The central argument of the study is that the Mani-centered uprising of 1570–1573 was not merely a local revolt but rather a direct outcome of Ottoman–Venetian rivalry and the broader struggle for power in the Mediterranean. In this respect, the rebellion is evaluated alongside the Cyprus Campaign and the Battle of Lepanto. Archival evidence demonstrates that during the Ottoman campaign to conquer Cyprus, Venice actively encouraged unrest in the Peloponnese, particularly by mobilizing non-Muslim populations—mainly Albanian and Greek communities—and by providing the rebels with military, logistical, and economic support.

The research is based primarily on the Mühimme Defterleri (Registers of Important Affairs) preserved in the Ottoman Archives. These records allow for a detailed reconstruction of the rebellion’s development as well as the military and administrative measures adopted by both the central

government and provincial authorities. The documents indicate that unrest in the region began as early as 1567 with acts such as tax refusal, smuggling, and armed raids, but escalated into a fully organized rebellion during the Cyprus Campaign and especially after the Ottoman navy’s crushing defeat at Lepanto in 1571. The destruction of much of the Ottoman fleet at Lepanto created a severe security vacuum along the Peloponnese coast, enabling rebel activity to intensify with direct Venetian backing.

The article provides a detailed assessment of the condition of fortresses in the Peloponnese during the rebellion, highlighting shortages of troops, weapons, and ammunition in key locations such as Mani, Mystras, Coron, Kalamata, and Nauplion. Administrative disruptions, including delays caused by changes in provincial governors and instances of negligence among local officials, are identified as major factors that hindered effective suppression of the revolt. The study also shows that the Ottoman administration frequently resorted to harsh deterrent measures, including executions, exile, and galley sentences, against rebels and those found collaborating with them.

One of the most significant conclusions of the study is that the 1570 Peloponnese Rebellion represents the first major uprising recorded in the region during the period of Ottoman rule. The rebellion could only be fully suppressed after the conclusion of peace between the Ottoman Empire and the Republic of Venice in 1573. This outcome clearly demonstrates that the course of local revolts was largely determined by international politics and the availability of external support. Ultimately, by situating the Peloponnese Rebellion within the broader framework of Mediterranean power struggles, the article makes an original, document-based contribution to the literature on Ottoman provincial uprisings.